

8. Родин Л. Е. Динамика органического вещества и биологический круговорот зольных элементов и азота в основных типах растительного земного шара // Л. Е. Родин, Н. И. Базилевич. — М.-Л., 1965. — 348с.
9. Травлев А. П. Опыт детализации структурных компонентов лесного биогеоценоза в степи / А. П. Травлев // Биогеоценологічні дослідження на Україні / Дніпропетров. держ. ун-т. — Дніпропетровськ, 1973. — С. 38–41.

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН МАЛИХ РІЧОК ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Грабова Т.П.

Таврійський державний агротехнологічний університет

Характерною рисою сучасного етапу розвитку людства є зростання антропогенних навантажень на природу. Взаємодія суспільства і навколишнього середовища стає більш інтенсивною, різноманітною і складною. Це треба розглядати як закономірний історичний процес розвитку суспільства. За таких умов особливої актуальності набувають раціональне використання і охорона природних ресурсів, в тому числі водних. Охорона водних ресурсів являє собою комплексну проблему, що пов'язана з усіма галузями народного господарства.

Основою водогосподарського балансу в країні є річковий стік. Найбільш доступне джерело водних ресурсів — стік малих річок. У басейнах малих річок формується понад 60% водних ресурсів України. Завдання водогосподарських систем малих річок різноманітні: вони забезпечують водою промисловість, комунальне і сільське господарство, значною мірою сприяють соціальному розвитку окремих регіонів.[5]

Запорізька область розташована у південно-східній частині України. Територія області займає 27,2 тис.км². Природні умови Запорізької області сприятливі для розвитку багатьох галузей народного господарства. З усієї території області орні землі займають 75%. У надрах області зосереджені великі запаси корисних копалин, які розробляються. На більшій частині Запорізької області сформувалися високородючі чорноземні ґрунти. Помірно континентальний клімат Запорізької області сприятливий для вирощування різних рослин, як сільськогосподарського так і природного призначення. [4]

До водного фонду Запорізької області відносяться річки, озера, ставки, водосховища, землі водного фонду, підземні води. Загальна довжина всіх 978 водотоків в межах області — 5789,9 км. Річки, які протікають по території Запорізької області, як по густоті гідрографічної мережі, так і по водності, розподілені нерівномірно. Живлення річок, в основному, снігове та дощове.

Більша частина річок відноситься до малих. Наприклад, Лозоватка — 72 км, Малий Утлюк — 67 км, Домузгла — 28 км. Тільки шість річок (Дніпро, Молочна, Берда, Гайчур, Конка, Верхня Терса) мають довжину більше 100 км. В жаркий літній період більшість малих річок, таких, наприклад, як Ташенак, Домузгла, Великий і Малий Утлюк, пересихають.[6]

В малих річках розвивається складний комплекс водяної та водно-болотної рослинності і не менш різноманітної фауни. Організми, що живуть тут, набули ряд адаптацій (приспосувань). Первинним біологічним субстратом для формування гідробіоценозу в річці, особливо малій, є рослинні угруповання. Вищі водні рослини відіграють роль первинних продуцентів органічної речовини та кисню, беруть активну участь у самоочищенні води, є субстратом для річкового біоценозу в цілому. Вищі водні рослини зосереджені по берегах річок, затоках, мілководдях. Наприклад: очерет звичайний, рогіз вузьколистий, частуха подорожникова, сусак зонтичний, стрілолист звичайний, елодея канадська або водяна чума, глечики жовті, водяний горіх.[1]

Особливістю долин малих річок є поєднання на невеликих територіях

різних місць існування птахів, це значно підвищує мозаїчність зональних степових ландшафтів, що дає можливість розширення ареалів окремих видів птахів вздовж русел річок. У межах ділянки на р. Молочній виявлено гніздування 62 видів птахів із 8 рядів. За способом гніздування орнітофауни у межах досліджуваної заплави р. Молочної прослідковується наступна картина — 5 видів (8,1%) дуплоніздників, 22 види (35,5%) гніздяться на землі, 7 видів (11,3%) — на деревах, 8 видів (12,9%) — на технічних спорудах; та 34 види (54,8%) гніздяться в очереті, з яких 6 видів гніздяться на землі: гуска сіра (*Anser anser*), крижень (*Anas platyrhynchos*), синьошийка (*Luscinia svecica*), вівсьянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus*), трав'янка чорноголова (*Saxicola torquata*), жовтоголова плиска (*Motacilla citreola*).

Птахи відкритих пісчаних відмілин представлені наступними видами: пісочник морський (*Charadrius alexandrinus*) та дерихвіст лучний (*Glareola pratincola*), гніздяться виключно на землі.

До видів, що найтісніше пов'язані з різними типами лучних біотопів та їх екотонів, у яких наявні травостої різної висоти, заболочені і сухі ерозійні ділянки, належать трав'янки лучна (*Saxicola rubetra*) і чорноголова (*Saxicola torquata*). Ці види є добрими індикаторами стану пасовищних екосистем.[2]

У неглибоких стоячих водоймах і тихих затоках річок спорадично майже по всій області зустрічаються представники порядку Лататтевіти — латаття біле і глечики жовті. Досить часто зустрічається хвилівник звичайний. Звичайними мешканцями прісних водойм області є кушири темно-зелений і підводний.

Значна частина жовтецевоцвітних нашого краю відноситься до ефемероїдів — рослин, які переживають зимовий період у вигляді підземних органів, наприклад, кореневищах, бульбах, цибулинах тощо. Саме вони утворюють групу так званих первоцвітів — рослин, цвітіння яких припадає на березень-травень: пшінка калужнице листа (*Ficaria vernalis*) і степова (*Ficaria vernalis*), горицвіти волзький (*Adonis vernalis*) і весняний (*Adonis vernalis* L.), анемони жовтецева (*Anemone ranunculoides*) і лісова (*Anemone sylvestris*), сон чорніючий (*Pulsatilla pratensis*) тощо. У флорі області вільха клейка, береза повисла і дніпровська зустрічаються рідко і тільки у долинах річок, переважно у північних районах області.[3]

Найбільше відчули за останні десятиліття тиск людської діяльності малі річки, саме вони найбільше змінились, а подекуди навіть повністю зникли.

Більшість малих річок Запорізької області відчують вплив забруднення стічними водами промислових підприємств, сільськогосподарського виробництва, комунального господарства. Щорічно у річки області скидається близько 163 тис. т забруднюючих речовин. Крім цього, вода малих річок Запорізької області є непридатною для господарсько-питного водопостачання і малопридатною навіть для зрошення та риборозведення, тому що за загальним вмістом солей вона відноситься до мінералізованих. Через неефективну роботу очисних споруд, особливо в житлово-комунальному господарстві (м. Гуляйполе, м. Оріхів, смт. Чернігівка, смт. Якимівка, смт. Куйбишево тощо) в малі річки скидаються забруднені зворотні води. Щорічно обсяги скиду забруднених зворотних вод безпосередньо у малі річки від суб'єктів господарювання досягають 23-25 млн. м³. Особливо актуальною є проблема змиву забруднюючих речовин з урбанізованих територій (м. Запоріжжя, м. Мелітополь, м. Пологи, м. Оріхів, м. Токмак тощо). Крім того, у малі річки надходять дренажні води, з якими до водних об'єктів надходять мінеральні солі, фосфати, органічні речовини, мінеральні добрива, пестициди і гербіциди.

Найбільший вплив на екологічний стан водних об'єктів мають аварійні ситуації на міських каналізаційних мережах. На цей час більшість водопровідних і каналізаційних мереж м. Запоріжжя, м. Мелітополя, м. Токмака, м. Оріхова, м. Поліг знаходяться в незадовільному стані. Виникненню серйозних

аварійних ситуацій загрожують зношене та застаріле технологічне обладнання, відсутність коштів на його ремонт і нове будівництво.[7]

Підтримання і відновлення природного стану русел малих річок є складовою частиною заходів по поліпшенню їх екологічного стану. При розробці комплексних схем охорони і раціонального використання водних ресурсів малих річок необхідно виділити ті річки, стан яких потребує першочергових інвестицій у водоохоронні заходи.

Збільшення антропогенного навантаження, тобто прямого або побічно-го впливу господарської діяльності, на басейн малої річки призводить до перетворення природної системи в нову, природно-господарську, в якій встановлюється інший урівноважений стан, що відповідає зміненій природно-економічній ситуації. Отже, виникає необхідність розробити і здійснити ці заходи, які регулюють це навантаження, запобігають або послаблюють його негативну дію.

Кожна річка як складова частина живої природи має свої особливості і потребує індивідуального підходу до вивчення, а тим більше проведення будь-якої господарської діяльності в її басейні. Від того, з якою мірою відповідальності людина буде ставитися до цієї роботи, залежить життя і здоров'я нинішнього та прийдешніх поколінь.

Література

1. Зуб Л.М., Карпова Г.О. Малі річки України: характеристика, сучасний стан, шляхи збереження. — К.: Урожай, 1991.
2. Матрухан Т.І Сезонна динаміка орнітофауни заплави малих річок півдня Запорізької області. — Симферополь: ТНУ, 2011. Вып. 5. 46с.
3. Петровиченко В.І. Природа Запорізького краю: Дов. — Запоріжжя, 2009.-200 с., іл.
4. Хижняк А.А. Запорізька область (географічний нарис). — К.: Радянська школа, 1959.
5. Малі річки України: Довідник/ Яцик А.В, Бишовець Л.Б., Богатов Є.О. та ін.; За ред.. Яцика А.В. — К.: Урожай, 1991. — 296 с.
6. Методика изучения географии Запорожской области. Часть I Физическая география. Под общ. ред. В.Д.Войлошникова, Запорожье –Мелитополь, 1980
7. <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?p=449>

ОЦІНКА СУЧАСНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ РІЧКИ ДНІПРО В МЕЖАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Сусяк М.В., Лянзберг О.В.
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»*

Річка Дніпро — головна водна артерія нашої країни. За рахунок дніпровських водних ресурсів вирішуються проблеми водопостачання і зрошення ряду регіонів півдня і сходу України, а також Дніпро дуже важливий для транспорту і економіки нашої країни.

З кожним роком екологічна ситуація річки Дніпро суттєво погіршується внаслідок зростаючого антропогенного навантаження, що призводить до якісних і кількісних змін їх водного середовища і донних відкладень, безпосередньо впливає на гідроєкосистему. Сьогодні екосистеми Дніпра деградують через грубі порушення людиною всіх правил і принципів раціонального природокористування, зламани вертикальні та горизонтальні зв'язки біоти й абіотичного оточення.

Інтенсивне використання Дніпра, особливо починаючи з ХХ століття, призвели до появи низки серйозних екологічних проблем, головними з яких є забруднення вод Дніпра промисловими і господарсько-побутовими стічними